

K O M U N I K A T
Z B A D A Ń

Warszawa, marzec 2011

www.cbos.pl ● sekretariat@cbos.pl

BS/33/2011

STEREOTYP POLAKA

I EUROPEJCZYKA A.D. 2011

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
13 stycznia 2011 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Realizowane cztery lata temu badania wizerunku Polaka i Europejczyka pokazywały poprawę samooceny Polaków, którzy we własnych oczach stawali się coraz bardziej podobni do mieszkańców Europy Zachodniej. Zmiany te były efektem transformacji ustrojowej oraz, przede wszystkim, przystąpienia naszego kraju do Unii Europejskiej.

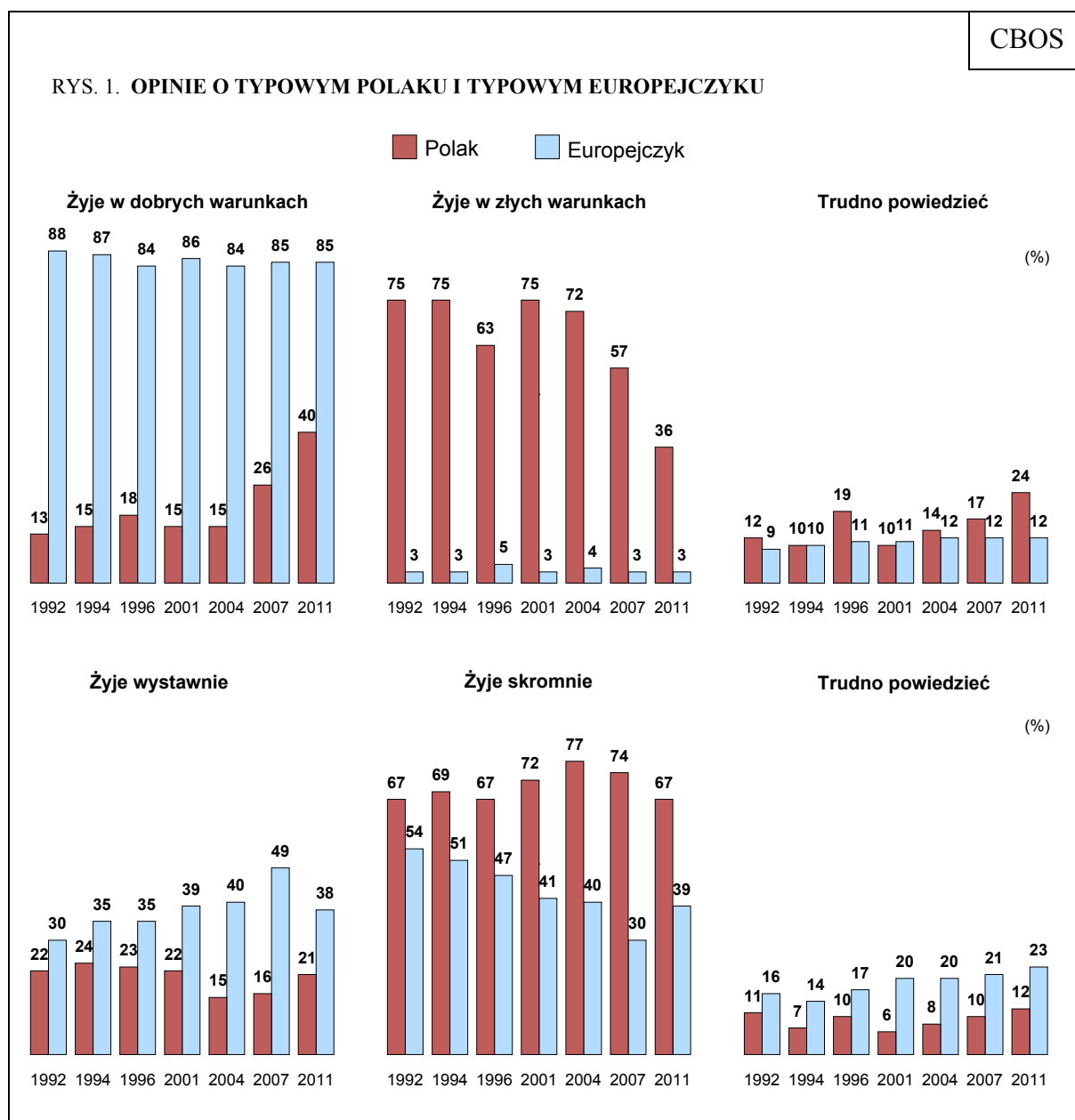
Obecnie podobnie jak w ubiegłych latach ponownie prosiliśmy respondentów¹, aby za pomocą zestawu cech ułożonych w przeciwstawne pary scharakteryzowali typowego Europejczyka i typowego Polaka. Układ cech, jakie badani przypisywali Polakowi i Europejczykowi, obrazuje stereotypowy wizerunek każdego z nich.

Analiza opinii na temat typowego Polaka i typowego mieszkańca Europy Zachodniej prowadzi do kilku głównych wniosków:

- 1) największe zmiany w charakterystyce przeciętnego Polaka odnotowane w ciągu ostatnich czterech lat dotyczą polepszenia materialnego poziomu życia,
- 2) po okresie poprawy w bardzo wielu wymiarach własnego wizerunku Polaków opinie o typowym mieszkańcu naszego kraju istotnie się pogorszyły,
- 3) w ostatnich czterech latach nastąpiła znacząca poprawa wizerunku przeciętnego mieszkańca Europy Zachodniej,
- 4) podobnie jak w ubiegłych latach największe postrzegane różnice między typowym Polakiem i typowym mieszkańcem Europy Zachodniej dotyczą materialnego poziomu życia. Tym, co odróżnia Polaka od przeciętnego Europejczyka, jest także inna orientacja aksjologiczna,
- 5) z perspektywy dwudziestolecia widać, że największe zmiany w autocharakterystyce Polaków dotyczą ich stosunku do pracy zawodowej, kariery i polegają na wyraźnym dowartościowaniu tej sfery życia w ostatnich dwóch dekadach.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (249) przeprowadzono w dniach 3 – 9 lutego 2011 roku na liczącej 1002 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

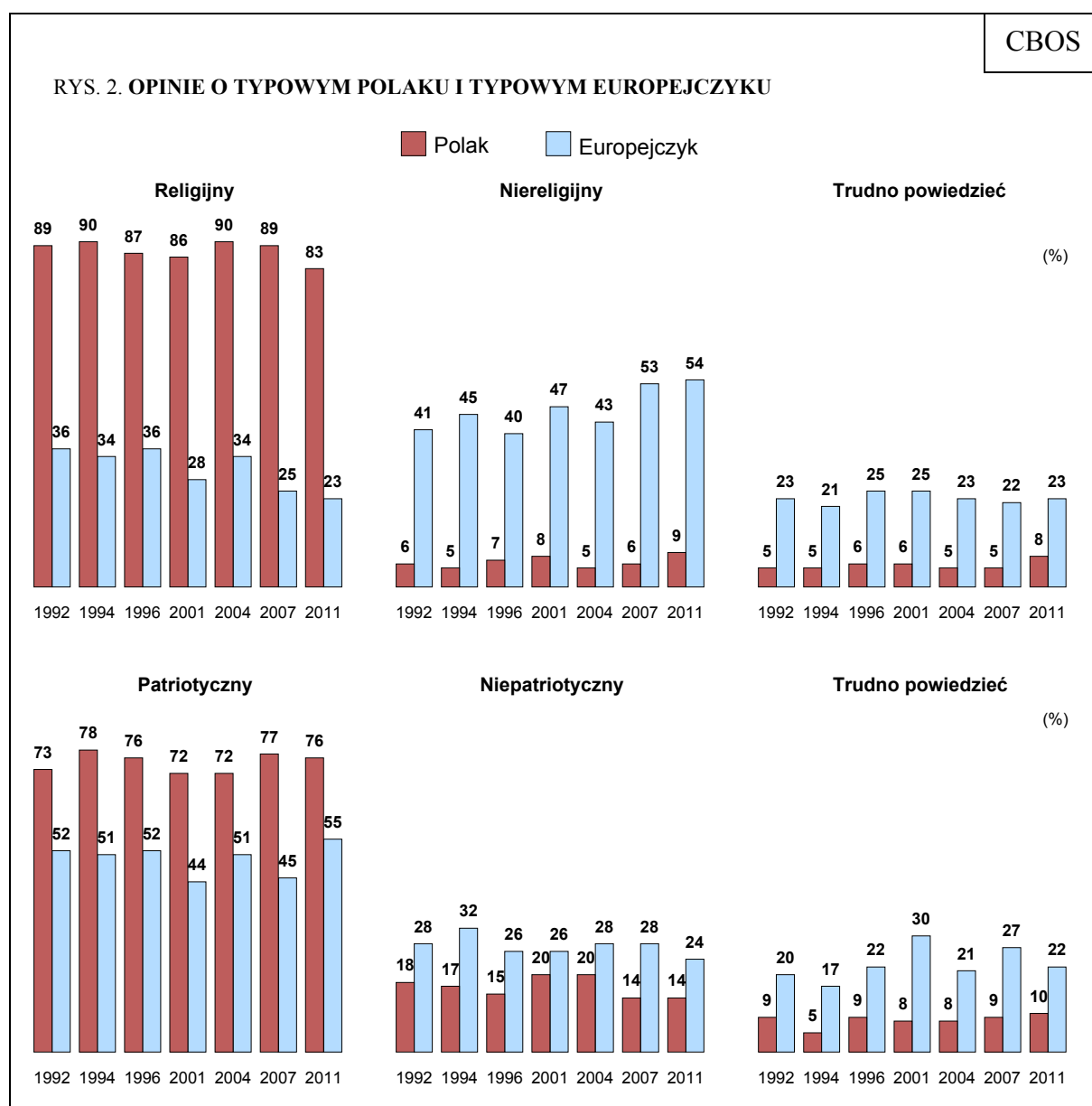
Jak wspomniano, największe zmiany w wizerunku przeciętnego Polaka, jakie zaszły w ciągu ostatnich czterech lat, odnoszą się do jego materialnego poziomu życia. Po raz pierwszy od czasu, kiedy badamy autostereotyp Polaka, czyli od roku 1992, nieco więcej osób uważa, że typowy przedstawiciel naszego kraju żyje w dobrych warunkach, niż sądzi, że w złych. Jednocześnie w ostatnich latach przybyło osób, które zauważają, że typowy Polak żyje dostatnio, a nawet wystawnie.

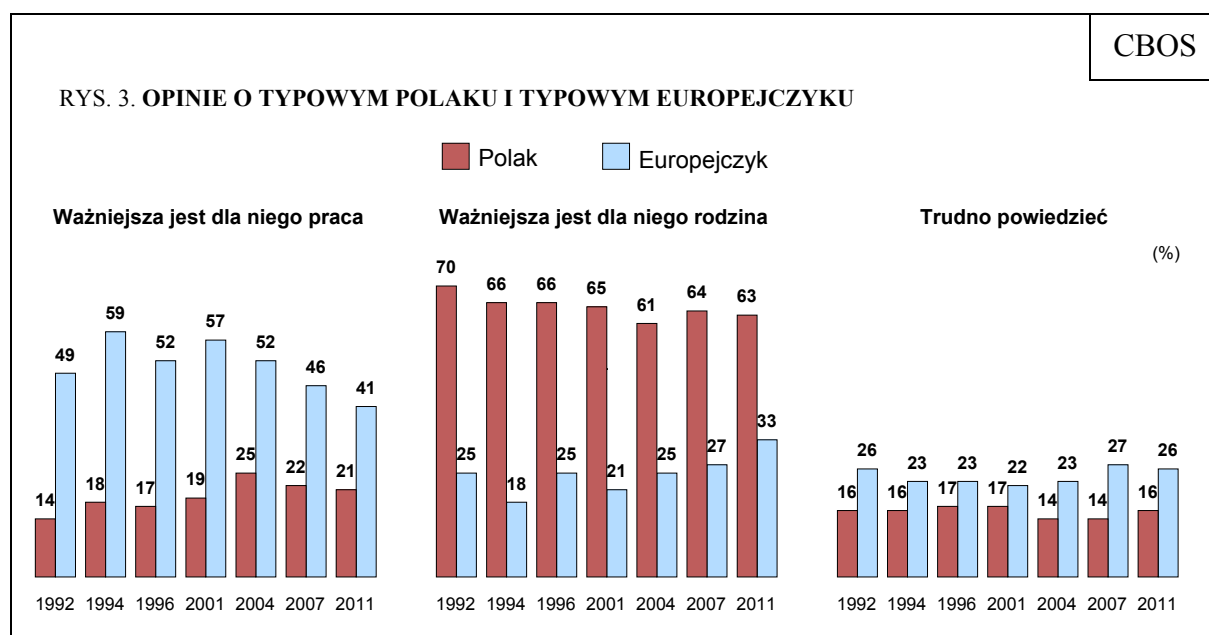
Mimo pozytywnych zmian, w ocenie społecznej przeciętny Polak nadal wyraźnie nie dorównuje pod względem poziomu życia typowemu przedstawicielowi Europy Zachodniej. W powszechnym odczuciu bowiem przeciętny Europejczyk żyje w dobrych warunkach.

Kryzys gospodarczy ostatnich lat sprawił jednak, że obecnie więcej badanych niż w roku 2007 sądzi, że typowy mieszkaniec Europy Zachodniej żyje raczej skromnie, a mniej – że wystawnie.

Po ponad dwudziestu latach przemian Polacy zdołali – w opinii społecznej – zachować cechy konstytutywne dla naszej tożsamości narodowej, takie jak: religijność, patriotyzm oraz przywiązanie do rodziny. Zdaniem większości badanych typowy Polak jest osobą religijną, nastawioną patriotycznie, przedkładającą rodzinę nad pracę. Przekonanie, że przeciętny Polak jest religijny – choć rzadko kwestionowane – jest jednak obecnie mniej powszechne niż w latach ubiegłych.

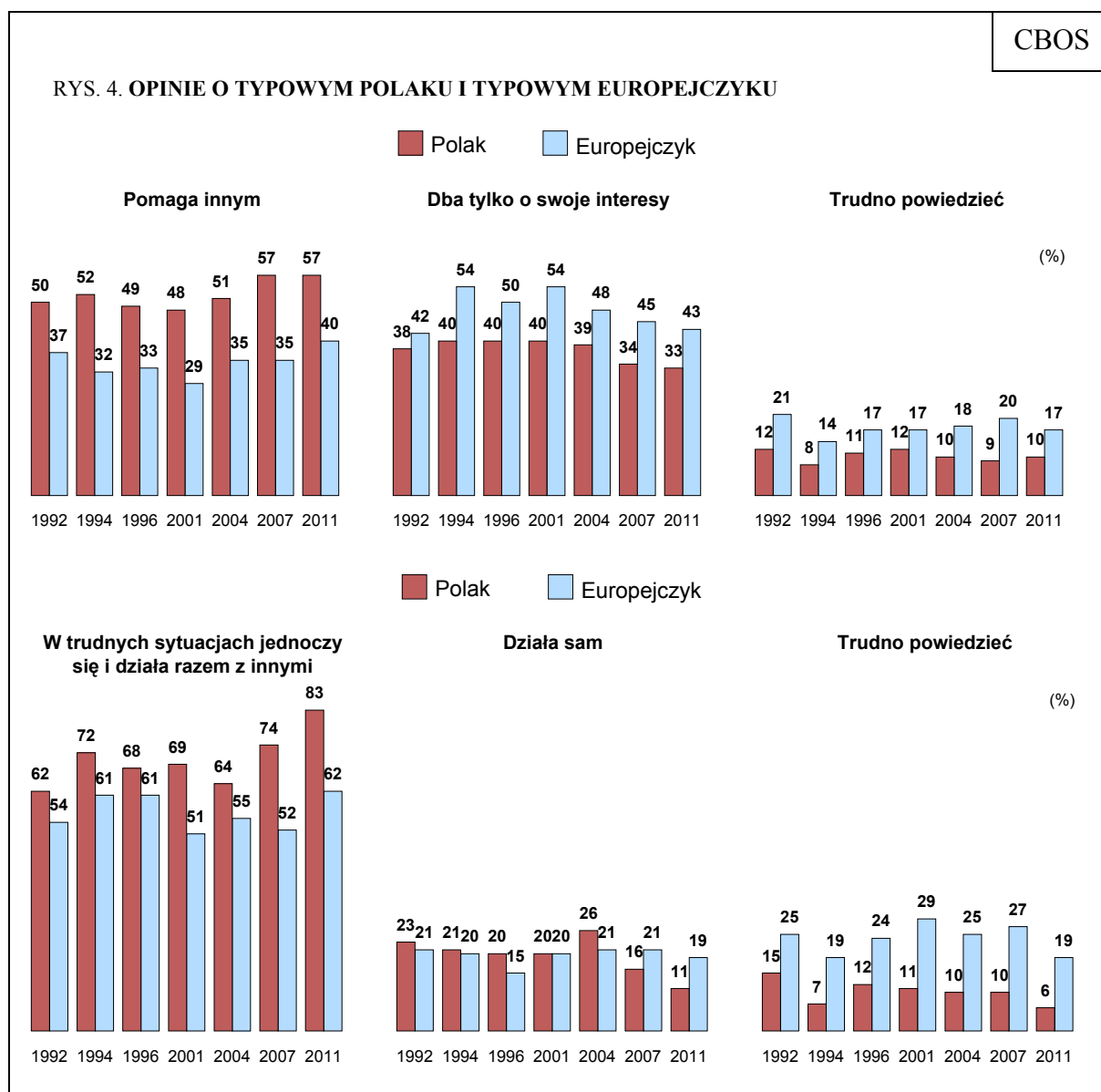
O ile w stereotypowym wyobrażeniu Polaka wyraźna jest jego orientacja wspólnotowa – zarówno na poziomie grupy religijnej, narodu, jak i rodziny, o tyle w obrazie typowego mieszkańca Europy Zachodniej silniej zaznacza się indywidualizm. W ocenie społecznej przeciętny Europejczyk jest człowiekiem niereligijnym – przekonanie to z biegiem czasu się umacnia. Zdecydowanie rzadziej niż typowemu Polakowi przypisuje mu się patriotyzm i przywiązanie do rodziny. Obecnie jednak więcej osób niż kiedykolwiek wcześniej charakteryzuje przeciętnego mieszkańca Europy Zachodniej jako patriotę oraz człowieka bardziej ceniącego rodzinę niż pracę.

O postrzeganej wspólnotowej orientacji Polaka świadczą opinie, że typowy mieszkaniec naszego kraju raczej pomaga innym, niż dba tylko o swoje interesy, oraz że w trudnych sytuacjach jednoczy się i działa razem z innymi. Zdolność Polaków do zjednoczenia i współpracy w trudnych sytuacjach podkreślano w tym roku częściej niż w latach ubiegłych, być może ze względu na niedawne doświadczenia katastrofy smoleńskiej i powodzi, nękających Polskę w 2010 roku. Były to wydarzenia, które mogły szczególnie wyzwać poczucie wspólnoty i potrzeby współdziałania.

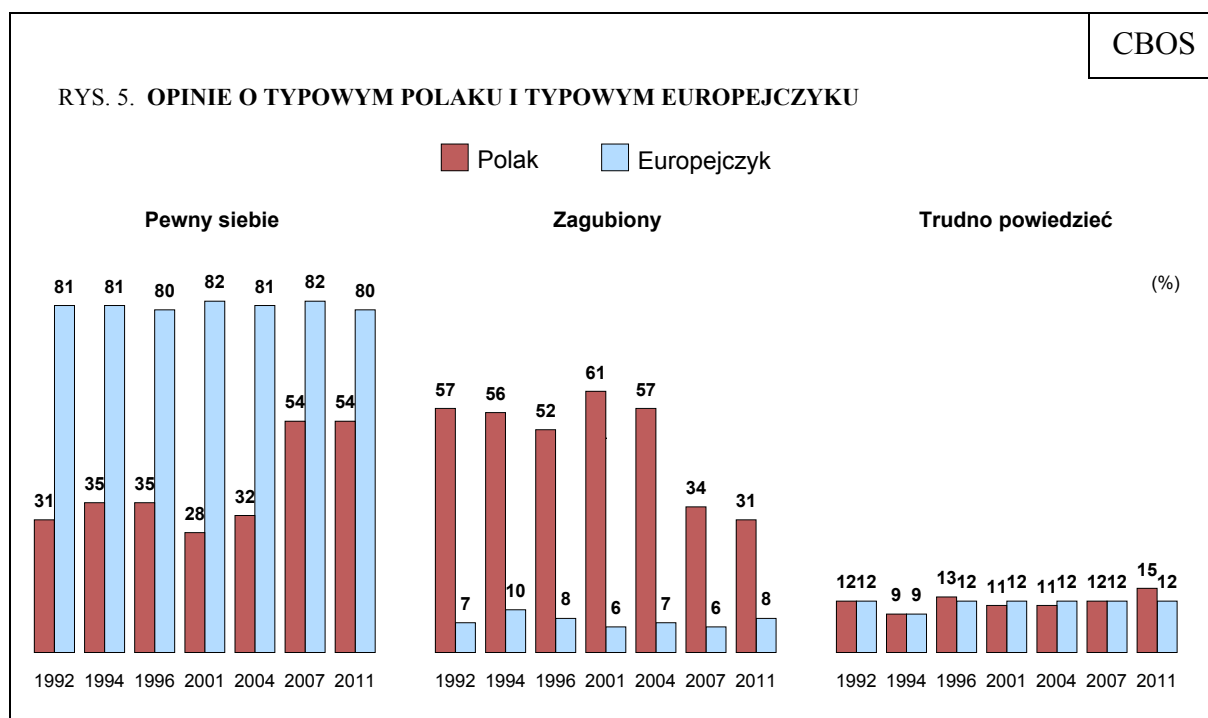
W porównaniu z typowym Polakiem przeciętnemu mieszkańcowi Europy Zachodniej częściej przypisywana jest dbałość wyłącznie o własne interesy niż pomaganie innym, rzadziej natomiast umiejętność współdziałania z innymi w trudnych sytuacjach. Niemniej jednak cechy te Polacy dostrzegają obecnie u typowego Europejczyka częściej niż cztery lata temu.

Odnotowane zmiany świadczą o tym, że Polacy coraz częściej postrzegają mieszkańców „starej” Europy jako podobnych do siebie pod względem ogólnej orientacji co do wartości. Być może obraz mieszkańców Europy Zachodniej jest obecnie mniej stereotypowy niż w latach ubiegłych, bardziej oparty na wiedzy i doświadczeniach związanych m.in. z wyjazdami zagranicznymi, w tym przede wszystkim z migracjami za pracą.

W pierwszych latach po wejściu Polski do Unii Europejskiej w odczuciu społecznym Polakom wyraźnie przybyło pewności siebie. Przeciętny Polak przestał być postrzegany jako osoba zagubiona, niepewna, a zaczął być opisywany jako człowiek pewny siebie, wierzący

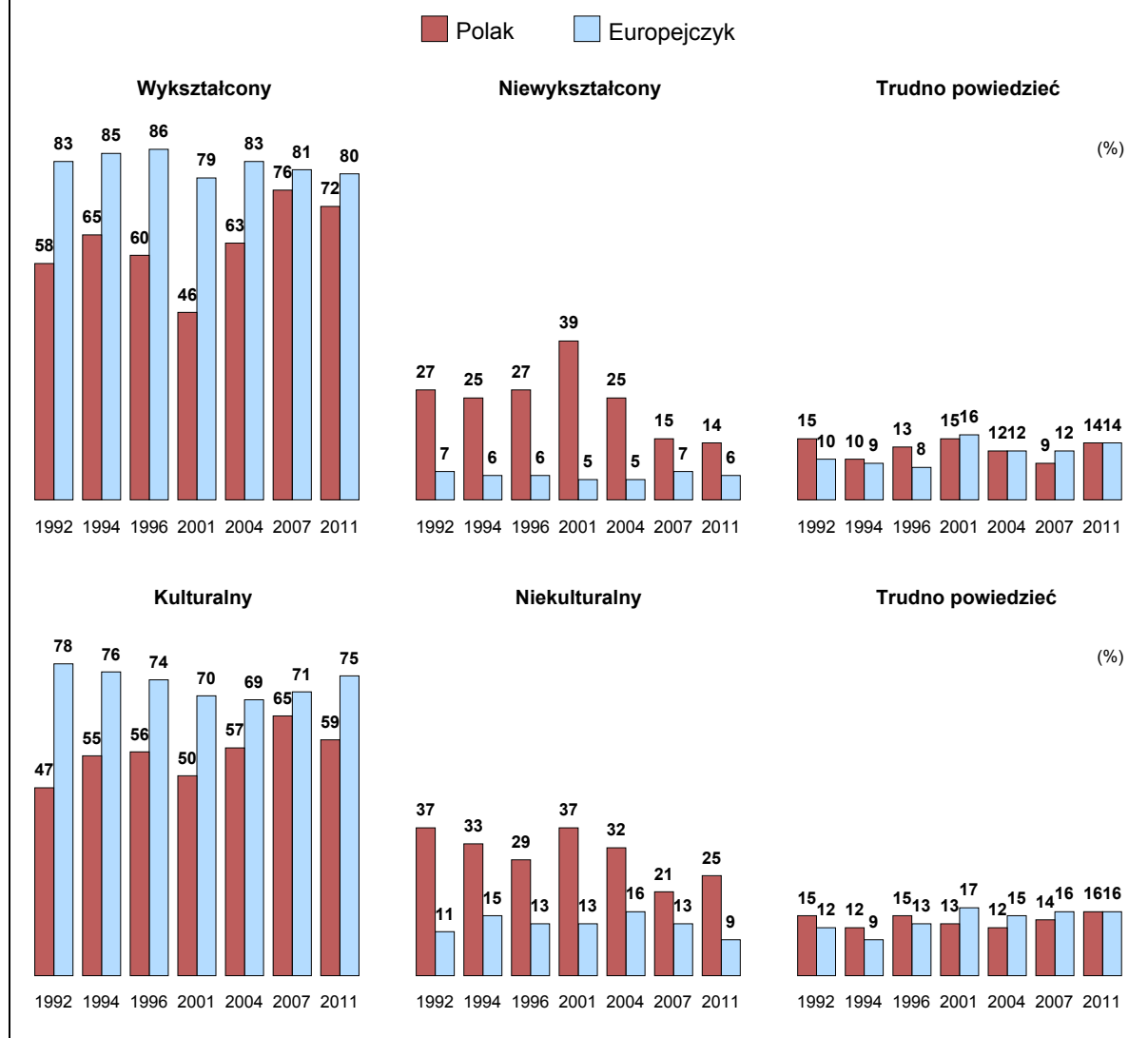
w swoje możliwości. Była to najbardziej spektakularna zmiana w autowizerunku Polaka, jaka nastąpiła w latach 2004 – 2007. Jak wskazują badania, zmiana ta była efektem członkostwa w Unii Europejskiej i poczucia, że jako społeczeństwo sprościliśmy wyzwaniom związanym z integracją. Obecnie po upływie kolejnych lat postrzegane poczucie własnej wartości Polaków nie zmieniło się już w wyraźny sposób. Mimo odnotowanego po akcesji wzrostu pewności siebie, nadal ustępujemy pod tym względem mieszkańcom Europy Zachodniej.

Pod względem pozostałych analizowanych cech, które składają się na stereotypowy wizerunek Polaka i Europejczyka, obie charakterystyki różnią się na ogół w mniejszym stopniu. Jednak po latach upodabniania się obrazu typowego Polaka do obrazu przeciętnego Europejczyka w ciągu ostatnich czterech lat różnice między nimi ponownie się uwypukliły. Wynika to z pogorszenia się wizerunku własnego Polaków, ale także z poprawy wyobrażenia o mieszkańcach Europy Zachodniej.

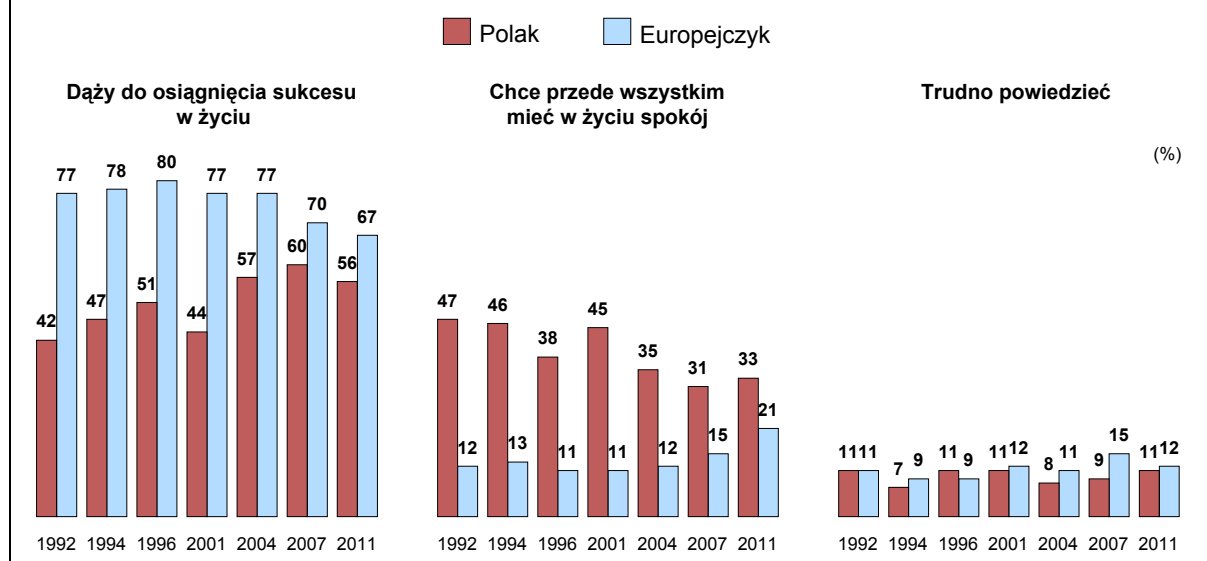
Przeciętny Polak, podobnie jak typowy Europejczyk, jest charakteryzowany jako człowiek wykształcony i kulturalny. Opinia ta stopniowo umacniała się w minionej dekadzie, jednak obecnie nie jest tak częsta jak w 2007 roku.

RYS. 6. OPINIE O TYPOWYM POLAKU I TYPOWYM EUROPEJCZYKU

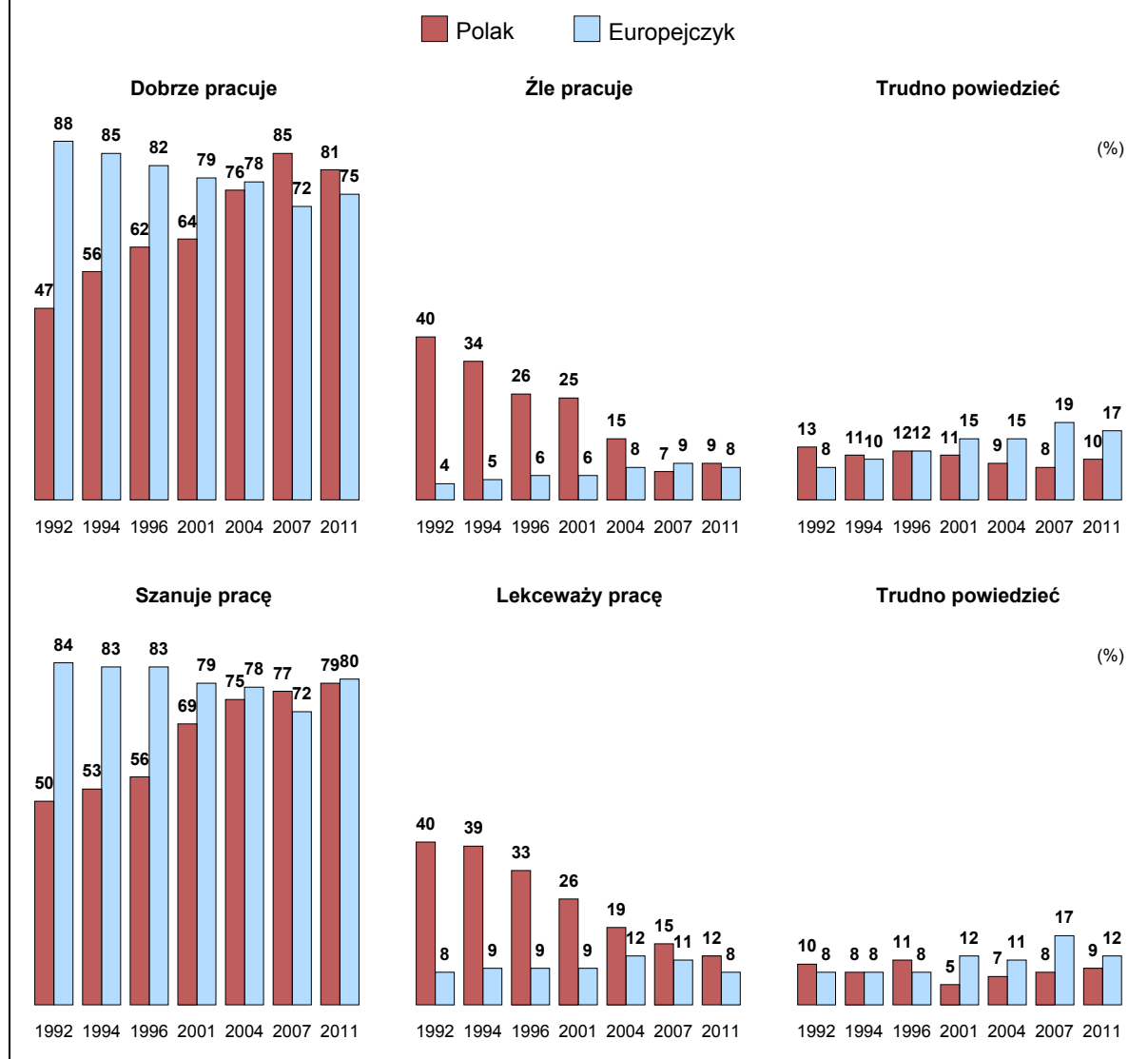
Po okresie coraz wyraźniejszego eksponowania w wizerunku typowego Polaka dążenia do osiągnięcia sukcesu, obecnie nieco zmniejszyły się postrzegane ambicje Polaków. Także typowy Europejczyk rzadziej niż w ubiegłych latach określany jest jako człowiek zorientowany na sukces. Chociaż potrzeba życiowego sukcesu nadal częściej przypisywana jest mieszkańcom Europy Zachodniej niż naszym rodakom, jednak w społecznej opinii typowy Polak także jest osobą ambitną i nastawioną na sukces.

RYS. 7. OPINIE O TYPOWYM POLAKU I TYPOWYM EUROPEJCZYKU

Okres przekształceń systemowych wpłynął na poprawę postrzeganego stosunku Polaków do pracy. W każdym kolejnym badaniu, poczynając od pierwszej połowy lat dziewięćdziesiątych, przybywało respondentów opisujących przeciętnego Polaka jako osobę, która dobrze pracuje i ceni pracę. Jednocześnie stopniowo malał odsetek badanych przypisujących te przymioty mieszkańcom zachodniej Europy. W 2007 roku – trzy lata po wejściu naszego kraju do Unii Europejskiej – uznano, że nie tylko dorównujemy Europejczykom pod względem pracowitości i szacunku dla pracy, ale jesteśmy od nich lepsi. Pracujemy lepiej i bardziej cenimy pracę niż mieszkańcy Europy Zachodniej. W ostatnich latach przekonanie, że typowy Polak dobrze pracuje, nieco osłabło. Jednocześnie poprawił się postrzegany stosunek mieszkańców zachodniej Europy do pracy. Obecnie nie ma wyraźnych różnic w stereotypowym wyobrażeniu przeciętnego Polaka i Europejczyka jako pracownika.

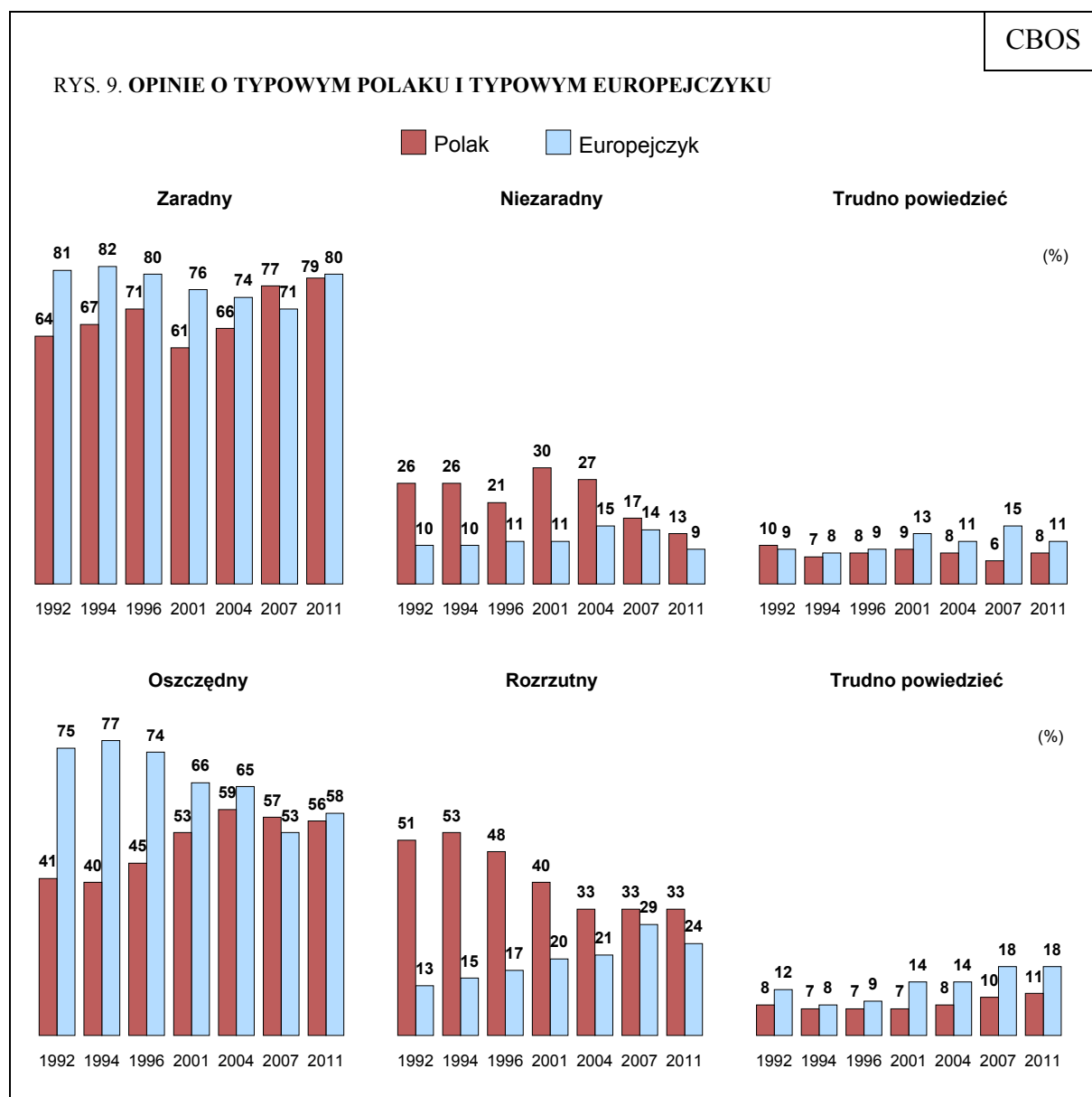
RYS. 8. OPINIE O TYPOWYM POLAKU I TYPOWYM EUROPEJCZYKU

Typowy Polak bardzo długo postrzegany był jako osoba mniej zaradna niż przeciętny Europejczyk. W 2007 roku opinie w tej kwestii się odwróciły – zaradność nieco częściej przypisywano Polakom. W ciągu ostatnich czterech lat wzrosła postrzegana zaradność naszych rodaków, ale – przede wszystkim – mieszkańców Europy Zachodniej. W efekcie Polacy i Europejczycy równie często charakteryzowani są jako osoby zaradne.

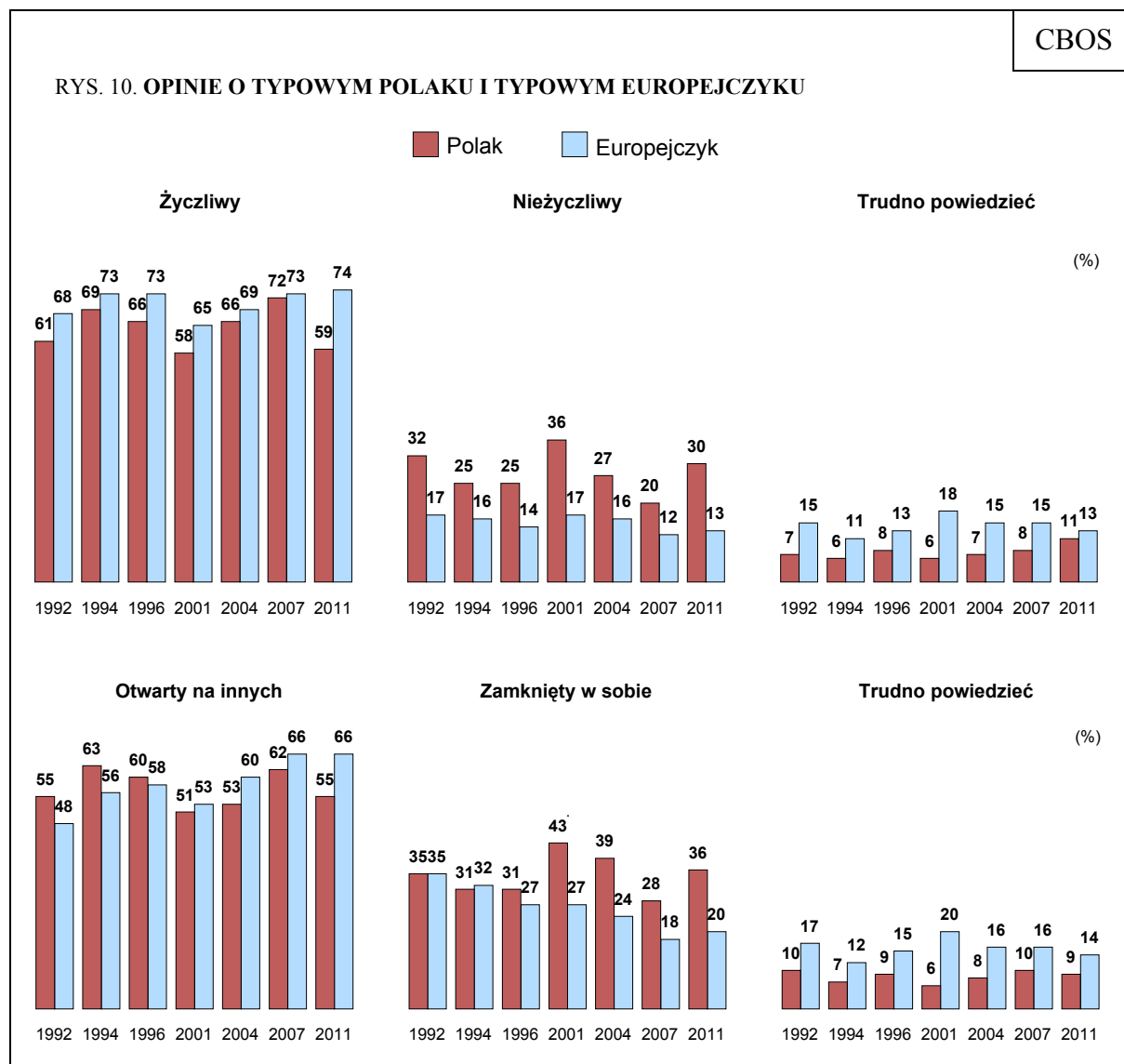
Od początku przemian ustrojowych zmieniał się stosunek Polaków do wydawania pieniędzy. W badaniach przeprowadzonych w latach dziewięćdziesiątych więcej ankietowanych opisywało typowego Polaka jako rozrzutnego niż oszczędnego. Ostrożność w wydawaniu pieniędzy przypisywano natomiast mieszkańcom Europy Zachodniej. W kolejnych latach Polacy stawali się w odczuciu badanych bardziej oszczędni, a

przekonanie o oszczędności Europejczyków słabło. W ciągu ostatnich czterech lat to właśnie mieszkańcy zachodniej Europy zaczęli – w odczuciu społecznym – w sposób mniej rozrzutny gospodarować pieniędzmi. Obecnie przeciętny Polak i mieszkaniec Europy Zachodniej nie różnią się wyraźnie podejściem do wydawania pieniędzy i są postrzegani jako osoby oszczędne, choć rozrzutność częściej jest kojarzona z mieszkańcem naszego kraju.

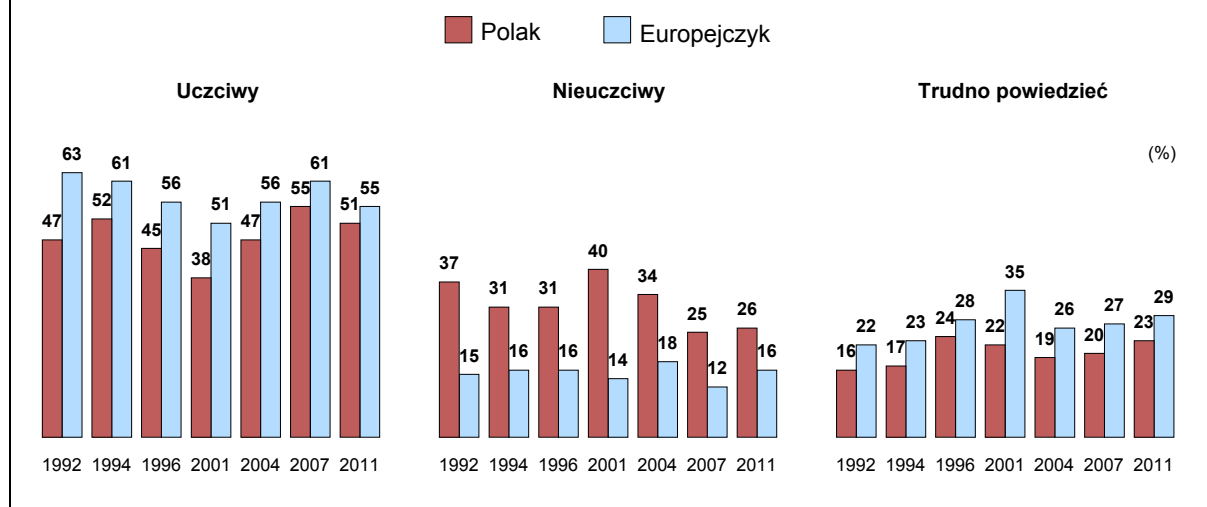
Dotychczas nie notowaliśmy zbyt dużych różnic w ocenie stosunku do innych ludzi typowego Polaka i typowego Europejczyka, choć mieszkańcy naszego kraju byli od dłuższego czasu postrzegani jako osoby mniej życzliwe i mniej otwarte niż mieszkańcy zachodniej Europy. W ciągu ostatnich czterech lat przekonanie o pozytywnym nastawieniu

Polaków do ludzi wyraźnie osłabło, podczas gdy opinie o Europejczykach się nie zmieniły. Tym samym zwiększyły się postrzegane różnice między nimi w nastawieniu do ludzi. Wprawdzie przeciętny Polak jest charakteryzowany na ogół jako osoba życzliwa i otwarta na innych, jednak atrybuty te znacząco częściej przypisywane są typowemu mieszkańcowi Europy Zachodniej.

W ogólne pogorszenie się autostereotypu Polaka wpisuje się także nieco rzadziej spotykane niż cztery lata przekonanie o uczciwości przeciętnego mieszkańca naszego kraju. Mimo generalnej poprawy wizerunku typowego Europejczyka, także on jest dziś rzadziej niż w 2007 roku postrzegany jako osoba uczciwa. Mimo tych negatywnych zmian zarówno przeciętny Polak, jak i przeciętny mieszkaniec zachodniej Europy jest charakteryzowany jako człowiek uczciwy. Ciągłe jednak nieuczciwość częściej przypisywana jest naszym rodakom.

RYS. 11. OPINIE O TYPOWYM POLAKU I TYPOWYM EUROPEJCZYKU

Po okresie wzrastającego zadowolenia z siebie, umacniania się poczucia własnej wartości Polacy spojrzeli na siebie bardziej krytycznie. Jednocześnie z większą sympatią zaczęli myśleć o mieszkańcach Europy Zachodniej. Można nawet mówić o pewnym ociepleniu wizerunku typowego Europejczyka. W efekcie pod wieloma względami stereotypowe wyobrażenia o Polakach i Europejczykach zbliżyły się do siebie. W odczuciu społecznym poziom życia Polaków nie odbiega już tak wyraźnie od poziomu życia mieszkańców Europy Zachodniej. Z kolei Europejczycy w ciągu ostatnich czterech lat stali się w naszej ocenie mniejszymi indywidualistami – są bardziej patriotyczni i rodzinni, a także bardziej pomocni innym i skłonni do współdziałania. Wszyscy, zarówno mieszkający w Polsce, jak i w zachodniej Europie, jesteśmy nieco mniej niż kilka lat temu zorientowani na sukces. Być może zmiany w wizerunku Polaka i, przede wszystkim, Europejczyka są w jakiejś mierze efektem kryzysu finansowego i gospodarczego, który mógł skłaniać do pewnych przewartościowań w orientacjach życiowych ludzi.

Paradoksalnie, niekorzystne zmiany w autostereotypie Polaka (m.in. mniejsza otwartość, życzliwość, kultura) nie muszą wskazywać na rzeczywiste negatywne procesy zachodzące w postawach ludzi. Przeciwnie – mogą świadczyć o tym, że jesteśmy obecnie bardziej świadomi własnych niedoskonałości i tego, czego nam – być może – brakuje.

Opracowała
Beata ROGUSKA